

Univerzita Palackého v Olomouci

ACTA UNIVERSITATIS PALACKIANAE OLOMUCENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA

Ucrainica

X

Současná ukrajinistika

Problémy jazyka, literatury a kultury

Olomouc 2023

The bottom half of the cover features an abstract artwork. It consists of a textured, light-colored background with a prominent handprint in dark red or brown ink on the left side. To the right of the handprint, there are dark, splattered ink marks that resemble a root system or a network of veins. The overall composition is layered and textured, with a color palette of yellows, oranges, and browns.

Univerzita Palackého v Olomouci

UNIVERSITATIS PALACKIANAE OLOMUCENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA

Philologica 2023

UCRAINICA X

**SOUČASNÁ UKRAJINISTIKA
PROBLÉMY JAZYKA, LITERATURY A KULTURY**

Sborník příspěvků

Univerzita Palackého v Olomouci

OLOMOUC 2023

Redakční rada: prof. Alla Arkhanhelska, DrSc. (předsedkyně)

prof. Anatolij Zahnitko, DrSc. (čl. kor. NAVU)

prof. Ludmila Stěpanova, CSc.

doc. Halyna Siuta, DrSc.

prof. Nadiia Balandina., DrSc.

prof. Oleh Tyshchenko, DrSc.

prof. Olena Levchenko, DrSc.

doc. Liudmyla Tarnashynska, DrSc.

doc. Oksana Taran, CSc.

Mgr. Uljana Cholodová, Ph.D.

Mgr. Radana Merzová, Ph.D.

Za obsah, jazykovou a stylistickou správnost odpovídají autoři příspěvků.

Sborník vznikl za spolupráce se zahraničními partnery Univerzity Palackého, kterými jsou:

Institut pro ukrajinský jazyk Národní Akademie věd Ukrajiny

Institut pro ukrajinskou literaturu Tarase Ševčenka Národní akademie věd Ukrajiny a

Národní univerzita Lvovská Polytechnika

1. vydání

Editor © Alla Arkhanhelská, Radana Merzová, Uljana Cholodová, 2023

Univerzita Palackého v Olomouci, 2023

DOI: 10.5507/ff.23.24462950

ISBN 978-80-244-6295-0 (online: iPDF)

ISSN 0231-634X

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	8
Лексикологія, Лексикографія, Теорія номінації.....	10
ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ ЧИННИКИ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРОПРІАЛЬНОГО ЛАНДШАФТУ МІСТА ХХІ ст. Олег Белей.....	11
УКРАЇНСЬКІ НАЗВИ СПОРУД, УТВОРЕНІ ВІД ОСНОВИ <i>Буд-</i> , ТА ЇХ ЗАХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІ ПАРАЛЕЛІ Пашкова Надія.....	18
ВЛАСНІ НАЗВИ СУЗІР'ІВ: СЛОВОТВІР І ФУНКЦІОНУВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ Торчинський Михайло.....	24
КОЛЬОРАТИВНА ЛЕКСИКА В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ МІЛІТІПСЕВДОНІМІКОНІ (НА ПРИКЛАДІ БОЙОВИХ ПОЗИВНИХ ВОЇНІВ ОУН-УПА) Калініченко Віра.....	30
СВЯТКУВАННЯ ПЕРШОЇ РІЧНИЦІ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ В СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: НОМІНАЦІЯ ТА НАРОДНІ ВІРУВАННЯ Тищенко Тетяна.....	35
«НЕКОТОРЫЕ СЛОВА Я ПОМНЮ ИЗ ТОГО СЛОВАРЯ...»: АРГОТИЗМИ В ОДНОМУ ЛИСТІ ХІХ СТ. Редько Євген.....	41
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯВИЩА ПОЛІЛЕКСІЇ В ТЕРМІНОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ Васецька Оксана Іванівна.....	46
ПРОЦЕСИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ТА ЕКСТЕНСИФІКАЦІЇ В ІСТОРІЇ ФЕМІНІТИВІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Брус Марія.....	53
ВПЛИВ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЛЕКСИКОГРАФУВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ Олена Синчак.....	62
ФЕМІННА ПЕРИФРАЗА: КОХАНІ ЖІНКИ ІВАНА ФРАНКА Космеда Тетяна.....	70
Фразеологія, Фразеографія, Жанрово-стилістичний аспект дослідження мови і мовлення.....	77
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З ЧИСЛОВИМ КОМПОНЕНТОМ <i>нуль</i> В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТА АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ Радчук Ольга.....	78
ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОЗИЧЕНИХ ФРАЗЕМ АНТИЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ Рената Луканинець.....	86

ПАРЕМІЙНИЙ МІНІМУМ ЧЕСЬКОЇ МОВИ ЗА ДАНИМИ ДВОХ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ Людмила Даниленко.....	93
ГЕТЬМАНСЬКИЙ ЕПІСТОЛЯРІЙ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФРАЗЕОЛОГІЇ (на матеріалі листів Івана Мазепи) Денисюк Василь	101
ФРАЗЕМІКА РОМАНУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ТРОЩА» Венжинович Наталія.....	107
ВСЕ БУДЕ УКРАЇНА! ПРО ОДНУ МОДЕЛЬ ФРАЗЕЛОГІЗОВАНИХ РЕЧЕНЬ Ситар Ганна.....	114
ПАРАДИГМАТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ СТИЛІСТИЧНИХ РЕСУРСІВ МОВИ Дядченко Ганна, Козловська Лариса	122
ЖАНРОВА РІЗНОМАНІТНІСТЬ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНСЬКОЇ РЕДАКЦІЇ XIV – XV ст. Царалунга Інна.....	130
Граматичні, правописні й соціальні аспекти української мови.....	137
МІЖ «БУТИ-МОВОЮ» І «МАТИ-МОВОЮ»: ДИСКУСІЇ НАВКОЛО ДВОХ ПОСЕСИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Тараненко Олександр	138
МОДАЛЬНИЙ СТАТУС ЛЕКСЕМИ <i>МОГТИ</i> Горголюк Ніна.....	142
БЕЗОСОБОВІ ДІЄСЛОВА В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ: СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА Омельченко Анна	151
ДИВЕРГЕНЦІЯ ПОЛІСЕМАНТА <i>ОДИН</i> У СТАТУСІ ВЕРШИНИ СЛОВОТВІРНОГО ГНІЗДА: СЕМАНТИЧНЕ ЗГАСАННЯ Костриба Ольга.....	157
ІМЕННИКИ НА «-ЦІЯ» ТА ЇХ ПОХІДНІ У НАУКОВІЙ СФЕРІ Плотницька Інна	164
ПРАВОПИСНІ НОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 1928-1933 рр. У СУЧАСНІЙ РЕЦЕПЦІЇ: ТЕРМІНОЛОГІЙНИЙ АСПЕКТ Баран Наталія.....	174
ВИСВІТЛЕННЯ ПРАВОПИСНОЇ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ШПАЛЬТАХ ЧАСОПISУ «ДІЛО»: СХІДНА ГАЛИЧИНА ДРУГОЇ ПОЛ. ХІХ СТОЛІТТЯ Богдан Сокіл	180
ПРАГМАТИКА ЛІТЕР ЛАТИНИЦІ В ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ Пересада Єлизавета	186

АСОЦІАТИВНИЙ ОБРАЗ ВОРОГА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ Близнюк Катерина	191
Мова, Текст, Дискурс	197
СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ВОЄННОГО ДИСКУРСУ Левченко Олена.....	198
ВЕРБАЛЬНА ДЕГУМАНІЗАЦІЯ ОБРАЗУ "ВОРОГ" У ТЕКСТАХ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ Сюта Галина	207
ПРОВІДНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО «МАСМЕДІЙНО-ГАСТРОНОМІЧНОГО» ТЕКСТУ «УКРАЇНА» Шестакова Елеонора	217
ІНТЕРНЕТ-МЕМ ЯК НОВИЙ СПОСІБ КОМУНІКАЦІЇ І ТИП ВИСЛОВЛЕННЯ Цигвинцева Юлія	225
РОЛЬ АВТОРА В (ДЕ)ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОДІЇ В НОВИНАХ Чадюк Марія	230
ДИСКРИМІНАЦІЯ ПІДЛІТКІВ В УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯХ ТА ЇЇ МОВНО-ДИСКУРСИВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ Баландіна Надія.....	236
СМИСЛОВА СТРУКТУРА ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО Куранова Світлана	241
АКТУАЛЬНІ ПАРАДИГМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДЕННИКОВИХ ТЕКСТІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ Сирко Ірина.....	247
ВАРІАБЕЛЬНІСТЬ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ЗМІСТІВ У МИСТЕЦЬКИХ ТВОРАХ В ПРОЦЕСІ СИМУЛЬТАННОЇ КОМУНІКАЦІЇ Сюта Богдан	256
МОВЛЕННЕВИЙ ЖАНР «ЗМІСТОВНА РОЗМОВА» В ДРАМАТУРГІЙНОМУ ВІДДЗЕРКАЛЕННІ (на матеріалі української драматургії ххі століття) Сахарова Ольга	266
ПСИХОЛОГІЧНІ АКЦЕНТИ МОВНОГО ПОРТРЕТУВАННЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ Папіш Віталія.....	272
ПОТЕНЦІАЛ <i>ЗНАЧЕННЯ</i> У МОДУСІ КОГНІТИВНОЇ СЕМАНТИКИ: ПІЗНАННЯ І ПЕРЕКЛАД Гриців Наталія.....	279
ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ВИД МОВНОГО ВПЛИВУ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПРОПОВІДЯХ Зелінська Оксана	286
ЗМІНИ У ФОРМАХ ЗВЕРТАНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ НОВОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ Колібаба Лариса	290

ОЦІНКА ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ОРГАНІВ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ВЛАДИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КУЛЬТУРИ, ЕТИКИ ТА МОРАЛІ	
Паладійчук Сергій.....	296

Літературознавча й культурознавча інтерпретація української літератури до поч. ХХ ст. та творчого спадку української діаспори 302

ПОВСЯКДЕННІСТЬ У ПОЕЗІЇ ДАНИЛА БРАТКОВСЬКОГО	
Новик Ольга.....	304

МИХАЙЛО ВОЗНЯК ЯК ЧИТАЧ ШЕВЧЕНКОВИХ ПОЕЗІЙ	
Калинчук Алла.....	309

ХУДОЖНЯ ВІЗІЯ ВІЙНИ В УКРАЇНСЬКІЙ НОВЕЛІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ	
Лях Тетяна.....	316

«УКРАЇНСЬКА ШКОЛА» В ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ СПАДЩИНІ	
Приймак Інна.....	323

«МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ» У ПРОЗІ ЛЮДМИЛИ КОВАЛЕНКО	
Харлан Ольга.....	331

ЯК «ІНТЕГРАЛЬНА ЧАСТИНА ГЕТІВСЬКОЇ WELTLITERATUR»: УКРАЇНСЬКЕ ПИСЬМЕНСТВО В ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ ЛЕОНІДА РУДНИЦЬКОГО	
Тарнашинська Людмила.....	334

«НАШІ 20-І»: ЖІНОЧА ВЕРСІЯ	
Жигун Сніжана.....	342

ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО НАРАТИВУ ГОЛОКОСТУ ЯК ЧИННИК КУЛЬТУРИ ПАМ'ЯТАННЯ	
Горбач Наталія.....	348

ВИДАННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ВАРШАВІ (1934–1939): УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ КОНТЕКСТ КНИГОВИДАВНИЧОГО ПРОЦЕСУ	
Біловус Галина.....	354

Літературознавча, культурознавча і перекладознавча рецепція української літератури від початку ХХ ст. до сьогодення 360

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ «СИНІЙ ЛИСТОПАД»: КОМУНІСТИЧНИЙ АПОКАЛІПСИС	
Криворучко Світлана.....	361

ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНІ ШУКАННЯ В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО	
Ткаченко Олена.....	367

ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМА «КРАСА» У МОВНОМУ ДОРОБКУ НЕОКЛАСИКІВ	
Палаш Альона.....	372

ХУДОЖНЯ КОНЦЕПЦІЯ ОЩАСЛИВЛЕННЯ ЛЮДСТВА В РОМАНІ «ПОКЛАДИ ЗОЛОТА» В. ВИННИЧЕНКА: ВІД ІДЕЇ «ЗАГУБЛЕНОГО РАЮ» ДО УТОПІЧНОГО ПРОЄКТУ «АТЕЛЬЄ ЩАСТЯ» Матвєєва Ольга.....	378
«МОЯ ДУША ВІД ПРИРОДИ – ДУША ПОЕТА І МИСТЦЯ»: НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ТВОРЧОГО ЖИТТЄПИСУ ІВАНА БАГРЯНОГО Луцій Світлана.....	384
ЕКОКРИТИЧНИЙ АСПЕКТ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (на матеріалі кіноповісті «Зачарована Десна» Олександра Довженка) Курінна Наталія.....	392
ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ПОЕЗІЇ Б. ОЛІЙНИКА «ЯК УПАВ ЖЕ ВІН...» Юрова Інна.....	400
МІЛАН КУНДЕРА – ПЕРЕКЛАДАЧ ПОЕЗІЇ ПАВЛА ТИЧІНИ Палій Оксана.....	405
НАРАТИВНА МОДЕЛЬ СВІТУ ЗЛА В РОМАНІ ВАСИЛЯ БАРКИ «ЖОВТИЙ КНЯЗЬ» Сокульський Михайло	410
ТВОРЧІСТЬ В. КОРОТКЕВИЧА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ДО ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКОГО ДІАЛОГУ КУЛЬТУР Погребняк Олена	414
НАЦІОНАЛЬНИЙ АРХЕТИП МАМАЯ В ОДНОЙМЕННОМУ РОМАНІ Л. ГОРЛАЧА: ТРАДИЦІЙНІ АТРИБУТИ VS «ДЕГЕРОЇЗАЦІЯ» Федько Ольга.....	420
ДІАЛОГ АВТОРА ТА ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ (на прикладі поезії та публіцистики Юрія Іздрика) Хіхлушко Богдан	426
ПОКАЗ ІЛЮЗІЇ БУТТЯ У МАЛІЙ ПРОЗІ ОЛЕКСАНДРА ІРВАНЦЯ Ткаченко Тетяна.....	433
ГЕРОЙ-ЗАХИСНИК У ТВОРЧОСТІ БОРИСА ГУМЕНЮКА: ЕТНОПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ Горболіс Лариса.....	439
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НЕПОВТОРНОЇ КУЛЬТУРИ НАРОДУ Папушина Валентина.....	445

- Matthiessen 2018: Matthiessen, Christian & Wang, Bo & Ma, Yuanyi.: Interview with Christian M. I. M. Matthiessen: On Translation Studies (Part II). *Linguistics and the Human Sciences*. 2018, №13, pp. 338-358. 10.1558/lhs.37423.
- Matthiessen 2001: Matthiessen, C. M. I. M.: The environments of translation. In E. Steiner and C. Yallop (Eds) *Exploring Translation and Multilingual Text Production: Beyond Content*, Berlin: Mouton de Gruyter. 2001, pp. 41-124.
- Saunders 2017: Saunders, G.: *Lincoln in the Bardo*. USA: Random House, 2017
- Setton 1999: Setton, R.: *Simultaneous Interpretation: A Cognitive and Pragmatic Analysis*, Amsterdam and Philadelphia, John Benjamins, 1999.
- Snell-Hornby 2006: Snell-Hornby, M.: *The Turns of Translation Studies: New paradigms or shifting viewpoints?* Amsterdam. Philadelphia: Benjamins. 2006.

Summary

The study focuses on an approach to semantics that is characterized by being cognitive, dynamic, and context-driven. Meaning and concepts are understood as cognitive phenomena and are considered from the standpoint of operations over information, rather than perceiving meanings as static entities. Realizing the impossibility of separating the personal, linguistic, mental, and social modes of meaning, it is important for cognitive semantics to deal with systems and hierarchical connections. The context occupies important place in the creation of meaning, since it has the potential to provide utterances with new meaningful possibilities. The fragment of methodological algorithm is illustrated as based on the English novel of J. Saunders «Lincoln in the Bardo» and its Ukrainian translation.

Key words: meaning, cognitive semantics, semantic categories, text, translation, semiotic dimension.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ВИД МОВНОГО ВПЛИВУ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПРОПОВІДЯХ

Зелінська Оксана

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
zelinska67@ukr.net*

Проповідь належить до різновидів релігійного дискурсу. Проповідаючи, священник шляхом словесного переконування прагне змінити або утвердити згідно з релігійним світоглядом моральні ціннісні орієнтири адресатів, а також застерегти від гріховних вчинків, неправильного життєвого вибору, всього, що може мати для вірянина негативні наслідки. Відповідно до названих завдань, важливу роль у проповіді відіграють мовленнєві акти застереження, або превентиви.

Українські мовознавці, спираючись на дослідження зарубіжних лінгвістів, описували специфіку вербалізації застереження в українській мові переважно на матеріалі художнього і побутового дискурсів. Г. Васильєва кваліфікує застереження як мовний акт, який «адресується співрозмовникові й використовується мовцем у ситуації усвідомлення ним необхідності перешкодити певному перебігу подій на користь здебільшого адресата через свій волевияв щодо виконання / невиконання співрозмовником певної дії (дій), яка може мати для нього негативні наслідки» [Васильєва 2010: 6]. Дослідниця констатує, що мовленнєвий жанр застереження має розгорнуту систему засобів реалізації, але сьогодні не виявлено повного спектру засобів вираження семантики застереження в сучасній українській мові [Васильєва 2012: 17]. Н. Куравська трактує превентив як особливий тип волевиявлення, що

реалізує семантику застереження сукупністю лексичних, морфологічних, синтаксичних та ритміко-інтонаційних засобів [Куравська 2016: 176].

Превентивні висловлення були предметом вивчення С. Шабат-Савки [Шабат-Савка 2020]. Лінгвістка зазначає, що «комунікативну настанову превентивних висловлень детермінує інтенція застереження – прагнення мовця як основного суб'єкта комунікативного процесу попередити адресата мовлення про загрозу від кого чи чого-небудь, запобігти розгортанню якоїсь діяльності» [Шабат-Савка 2020: 151].

Матеріалом цього дослідження слугували переважно проповіді та звернення українських релігійних діячів Української греко-католицької церкви, вміщені на офіційному сайті УГКЦ у рубриці «Проповіді та промови».

У досліджуваних проповідях інтенцію застереження вербалізують імперативи відповідної семантики, що є одним із типових засобів вираження превентива: *Тож, уважайте пильно, як маєте поводитися, – не як немудрі, а як мудрі, використовуючи час, бо дні лихі. Тому не будьте необачні, а збагніть, що є Господня воля* (<https://cutt.ly/hX5KY2G>); *З іншого боку, дуже чуваймо, щоби диявол не засіяв у наших душах ще більш отруйного зерна: зерна формалізму, штивності, нечулості, черствості, байдужості, зерна зарозумілості і гордині* (<https://cutt.ly/kCwAaZV>).

Безпосередніми виразниками інтенцій застереження є лексеми зі значенням «застерігати», «стерегтися», але специфіка релігійного дискурсу полягає в тому, що священник може уживати їх не від свого імені, а з покликанням до авторитету, зазвичай Святого Письма: *Св. Павло застерігає: «Стережіться виставляти свою милостиню перед людьми, щоб бачили вас; а як ні, то не матимете нагороди від Отця вашого, що на небі»* (<https://cutt.ly/HX5LY5D>); значення «запоігти» метафорично реалізує дієслово *тікати*: *Він ще не знав тієї мудрості, яку св. Павло передавав своєму учневі Тимотеєві: «...корінь усього лиха – грошлюбство, до якого деякі вдавшись, від віри відбилися і прошили себе численними болями. Ти ж, чоловіче Божий, утікай від цього» (1 Тим 6, 6–11)* (<https://cutt.ly/xX5LJbq>).

Продуктивним засобом вираження застереження є конструкції із заперечною часткою *не*. Такі висловлювання мають різний ступінь категоричності, що залежить від прагматичного змісту дієслова Використання імператива з часткою *не* перетворює превентив на вимогу: *Не даймо нікому висміяти України, глумитися над кров'ю і стражданням нашого народу, який ціною власного життя виборює справжню свободу!* (<https://cutt.ly/HX5L1z4>). Застереження, висловлене як констатив, перетворюється на пораду: *Головне – не залишатися байдужими* (<https://cutt.ly/2X5ZRPe>).

У досліджуваних проповідях засвідчено спеціальні вислови, за якими закріплено значення перестороги: *Не дай, Боже, щоб ми, батьки, ставали причиною «первородного» гріха наших дітей, впроваджуючи їх до грішного життя через захомоту до чогось злого і шкідливого для них і для їхнього оточення* (<https://cutt.ly/iX5Z6PL>).

Специфічним для релігійного дискурсу є перестороги, включені до тексту молитви. У таких випадках промовець і адресат втілюються в одній особі та апелюють до Бога, щоб допоміг їм уникнути небажаного вчинку чи дії, маркерами превентивності стають директиви *не допусти, не дай*, вони стосуються дій, які може виконати мовець: *Не допусти, щоб ми засумнівалися в нашому серці у правоті і перемозі, захиталися у наших діях чи збочили із того шляху, який обрали п'ять років тому, і яким йшли дотепер – жертовно, витривало, впевнено. Не дай, щоб ми забули, що «нема на світі іншої України, немає другого Дніпра». Прости нам всі наші провини, Господи, бо уповаємо на Тебе! Пошли нам, Господи, з висот небесних Твою мудрість! Мудрість єднання, щоб ми не розпорозували наших сил, а єдалися в душі любови – до Бога, до*

наших ближніх і до рідної землі. Мудрість чуйності, щоб ми не дали задурити себе оманливими обіцянками, які походять від ворога нашого спасіння, від лихих людей і від збентежених почувань нашого власного серця (<https://cutt.ly/fX5Xprj>).

У поєднанні з модальними словами **варто, можна, мати, мусити** застереження набувають відтінку поради: *Не можна оцінювати життя Ісуса за допомогою людських критеріїв* (<https://cutt.ly/IX5XzCr>), так само з інфінітивом: *Бог як люблячий Отець і так знає усі наші нужди і потреби, то ж ми не мусимо Його у чомусь «переконувати» чи до чогось схилити нашими молитвами* (<https://cutt.ly/IX5XEpG>); *Тому, стоячи на порозі Страсного тижня, не варто займатися хворобливою інтроспекцією чи прискіпливим самоаналізом, – що вдалося, а що не вдалося нам здійснити з тих побожних постанов, які ми робили сорок днів тому, бо остаточно тільки Бог знає людське серце і тільки Він у стані оцінити, наскільки корисними, плідними для нашої душі були наші великопосні вчинки і зусилля* (<https://cutt.ly/HX5XSlj>).

Якщо пересторога стосується загальних принципів життя, то автори часто використовують метафоричні вислови, наприклад, примітивність життєвих інтересів передано через образ мілини: *Якщо ми хочемо бути людьми віри в повному значенні цього слова, то не маємо вдовольнятися мілиною свого життєвого покликання, мілиною свого духовного життя, мілиною своєї віри. Бог хоче глибини нашого життя. Не біймося цієї глибини, навіть якщо нам здається, що на мілині нам комфортно, вигідно. Якнайчастіше віддаваймо човен нашого життя Богові, пливімо на глибину молитви – богоспількування, воцерковлюймо наше життя через Тайнства* (<https://cutt.ly/aX8fymc>).

Застереження щодо виконання дій виражає прислівник **непринустимо**: *На цьому шляху можливі помилки, але непринустимо допускати злочинної байдужості чи легковажності, якими ми самі, часто навіть не помічаючи цього, переходимо на бік нашого противника, самі добровільно повертаємося під його кормигу* (<https://cutt.ly/RX5XB0g>).

Реалізуючи інтенцію навернення до праведного життя, проповідник прагне застерегти від шкідливих вчинків, які вже здійснюються чи здійснювалися раніше, у такому випадку уживає дієслова **перестати, покинути**. У наведеному фрагменті з проповіді, вони вмонтовані в переказ зі Святого Письма: *Святий апостол уболював над духовним станом вірних, закликав покидати вчинки темряви, тобто гріховні практики. Вказував, що життя не полягає на переїданні та пияцтві, наказував покидати розпусту, сварні та заздрощі, що було практикою римської знаті і не тільки.* (<https://cutt.ly/CX5X6RZ>).

Інтенцію застереження реалізують оцінні висловлювання. Негативна оцінка означає, що таких дій треба уникати: *Ми часто помилково робимо акценти на тому, як ми маємо пережити піст, а властиво піст – це крокування за Христом, який «задля нас людей і задля нашого спасіння» прийшов на цей світ та крокує хресною дорогою спасіння вулицями Єрусалиму* (<https://cutt.ly/nX5Cpbt>).

Пересторогою до здійснення певних вчинків є кваліфікація їх як гріховних: *Знати проблеми ближніх і бути бездіяльними до потреб ближніх – гріх* (<https://cutt.ly/BX5CjAM>); *Справжнім гріхом було б не скористатися з цієї простягнутої Божої руки, яка пропонує нам спасіння, а до того ж хоче нас цією Божою десницею провадити, як батько і мати провадять улюблене дитя* (<https://cutt.ly/AX5CYS1>). Або дефініція через інші негативні поняття: *Пиятика це – найкоротша дорога до нещастя і смерті* (<https://cutt.ly/HX5VrYq>).

Пересторогами від гріха є надання інформації про наслідки, які настануть після вчинення гріховного вчинку: це хвороби, страждання, смерть, інші неприємні і дискомфортні стани: *Справді, гріх спотворює обличчя людини: гнів, ненависть,*

агресія відображаються на людському обличчі, воно стає, як ми кажемо, «перекошене», тобто спотворене (<https://cutt.ly/IX5VhI1>); Втрата цієї віри неминуче заведе нас на манівці, занурить у трясовину криз, оберне на заляканих істот, що маскують свої психологічні комплекси позірною самовпевненістю (<https://cutt.ly/nX5Nlb3>); Самовдоволеній застій несе в собі духовну смерть (<https://cutt.ly/3X5NiL>).

Рідше священники вдаються до залякування як засобу перестороги. Традиційним для релігійного дискурсу є залякування пеклом: *Байдужі люди не можуть служити ані Богові, ані людям. Така людина не обмине пекельного вогню, якщо не відмовиться від своєї байдужості* (<https://cutt.ly/eX5N0qD>).

У проповідницьких творах текстові вираження застережень набувають форми сценарного опису, ланцюжка подій. Задля посилення переконливості застережень проповідники подають інформацію про небезпечні наслідки, втілену в умовно-наслідкових конструкціях: *Якщо ти не змінишся і не перестанеш бути байдужим, то загинеш. Будь-яка байдужість вбиває* (<https://cutt.ly/oX5MuW3>). Промовці пропонують альтернативу небажаним діям: *Не сиди склавши руки, а проявляй ініціативу в служінні Господові!* (<https://cutt.ly/0X5Mxs7>); *Бачачи духовно сліпих не потрібно їх осуджувати. Потрібно виявити їм свою допомогу і співчуття* (<https://cutt.ly/sX5MQc8>); *А себе потрібно берегти, щоб самому не осліпнути. В народі кажуть: для біди багато не потрібно. Отож, слід подумати над собою і перевірити себе. Подібно треба перевіряти свій духовний зір, щоб зупинити розвиток духовної сліпоти* (<https://cutt.ly/nX5MAA2>).

Священники вербалізують інтенцію застереження, використовуючи прагматичний ресурс питальних речень. Л. Шевчик [Szewczyk 2002] зауважив, що у проповідях питальні речення, зокрема риторичні, відіграють важливу роль як засіб переконування. Дослідник виокремив так звані медитативні питання, які стосуються вибору життєвого шляху, ієрархії цінностей, світогляду [Szewczyk 2002: 373]. Риторичні питання з варіантами відповідей змушують задуматися над тим, який спосіб є правильним, та уникнути небажаного: *Спитаймо себе сьогодні: куди ми, батьки українських дітей XXI-го століття ведемо наше потомство? Чи ми провадимо їх до Бога, до чистоти, до чесності, любови і жертвовності? Чи, може, навпаки, ми віддаляємо їх від Бога, вводячи їх у все те, що шкідливе, недобре, не Боже?* (<https://cutt.ly/BX5MKmW>).

Отже, матеріал досліджуваних проповідей показує, що застереження відіграють важливу роль як засіб мовного впливу на адресатів. Священники намагаються застерегти своїх адресатів від неправильного життєвого вибору та здійснення гріховних учинків. Для вербалізації інтенцій застереження автори досліджуваних проповідей, крім імперативних форм, використовують розмаїття мовних засобів, унаслідок чого переконування набуває ненав'язливого характеру, дає змогу усвідомлено здійснити вибір.

Література

Васильєва 2010: Васильєва, Г. О.: Превентив у структурі українського розмовного дискурсу: комунікативна модель і засоби вираження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Донецьк 2010.

Васильєва 2012: Васильєва, Г.: Функційні еквіваленти превентива. In: Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». 2012. Т. 25 (64). № 1. Часть 2, с. 17–21.

Куравська 2016 : Куравська, Н.: Семантика превентиву та засоби його вираження в сучасній українській мові. In: Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2016. Вип. 60, с. 175–178.

Шабат-Савка 2020 : Шабат-Савка, С.: Превентивне висловлення як синтаксичний засіб вербалізації інтенцій застереження. In: Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Том 31 (70). № 1. Ч. 1, с. 149–154.

Pytel-Pandey 2013 : Pytel-Pandey, D.: Dyrektywne akty mowy w Nowym Testamencie. In: Studia wschodniosłowiańskie. 2013. № 13, s. 95–104.

Szewczyk 2002 : Szewczyk, L.: Perswazja językowa w wybranych homiliach kapłanów archidiecezji katowickiej. In: Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne. 2002. № 2, s. 359–376.

Summary

The means to express the semantics of warning based on the sermons of contemporary Ukrainian religious figures were analyzed in the paper. A significant role in the system of the means of the language impact was given to the precautionary statements in a religious discourse. The priests in their sermons, not only reveal the truth of the faith; they first of all try to warn their addressees against a wrong life choice and about committing some sinful acts. To verbalize the intentions of warning, the authors of the studied sermons use the variety of language means and lingual techniques which serve as a persuasion tool and reveal a wide spectrum of models to express warning.

Keywords: language impact, homiletic discourse, prevention, warning intention.

ЗМІНИ У ФОРМАХ ЗВЕРТАНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ НОВОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

Колібаба Лариса

Інститут української мови НАН України

kolibaba79@gmail.com

В українській літературній мові нового тисячоліття спостерігаємо зміни, зумовлені зрушеннями суспільно-політичного характеру в незалежній Україні, зокрема демократизацією суспільства, пробудженням національно-мовної свідомості, посиленням тенденції до автохтонізації та активізацією пуристичних настроїв. Ці зміни розпочалися в 90-х рр. ХХ ст. і сьогодні тривають далі. Вони полягають передусім у намаганні національно свідомої частини мовного соціуму повернути питомі основи української літературної мови – фонетичні, синтаксичні, морфологічні, словотвірні та ін. – і мають на меті відновити її національну самобутність. Такі тенденції значно увиразнилися після початку Російсько-української війни, коли переважна частина українців принципово почала відмовлятися від мовних засобів, спільних із російськими, і натомість послуговуватися лише тими ресурсами, що, на їхню думку, дають змогу дистанціюватися від «русского мира».

Найпомітніші вияви мовного «протесту» проти російської агресії засвідчує український публіцистичний дискурс, а насамперед – суспільне мовлення. Від 24 лютого чотири комерційні медіагрупи, Національну суспільну телерадіокомпанію України та державний канал «Рада» об'єднано в телемарафон «Єдині новини», щоб постійно інформувати населення про ситуацію в Україні щодо повномасштабного